

консульські установи держав-членів за кордоном. При цьому слід відзначити, що існуюча правова база права ЄС у галузі дипломатичного та консульського захисту не врегульовує в повній мірі всі можливі правовідносини.

Однією з ключових проблем, яка стоїть на порядку денному перед Європейським Союзом є визначення сфери поширення захисту для своїх громадян. Зважаючи на те, що процедура надання захисту не є уніфікованою серед держав-членів ЄС, сфера дії та юридична сила положень ст. 20 Договору про заступання Європейського Співтовариства може відрізнятись.

Виходячи з цього, подальші консультації між державами-членами, будуть спрямовані на сприяння включенню максимальної кількості спільних положень до двосторонніх угод та покращення захисту громадян ЄС, які працюють та мешкають в третіх країнах. Таким чином, положення про захист громадян ЄС в майбутньому будуть включені до двосторонніх угод, які укладаються з третіми країнами, з метою забезпечення такого захисту, відповідно до положень ст. 20 Договору про заступання ЄС.

Водночас, діяльність в рамках ЄС буде також зосереджена на поширенні консульського захисту на членів сімей громадян Європейського Союзу, які є громадянами третіх держав, шляхом внесення змін до Рішення 95/553/ЄС.

Також буде активізована робота на напрямі запровадження системи спільних консульських установ. Це могло б допомогти раціоналізувати функції та заощадити кошти, які витрачаються на діяльність дипломатичних та консульських установ держав-членів.

Крім того, передбачуваними є дії по забезпеченню отримання згоди від третіх держав для надання компетенції Союзу реалізовувати свій захист через свої Делегації. Хоча держави-члени несуть головні зобов'язання щодо забезпечення захисту своїх громадян, Делегації могли б, у випадках отримання повноважень від Ради, реалізовувати захист з питань, які підпадають під компетенції ЄС.

На думку, авторів, вищевикладені питання в яких зацікавлений обидві сторони, слід враховувати під час розбудови відносин нашої країни, насамперед в консульській сфері, з Європейським Союзом.

1. Draft articles on Diplomatic Protection // Official Records of the General Assembly. – 2006. – Sixty-first Session. – Supplement No. 10 (A/61/10). – 5 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_8_2006.pdf
2. Kadelbach S. Die europäischen Bürgerrechte // Ehlers D. Europäische Grundrechte und Grundfreiheiten. – Berlin, 2005. – S. 577 – 579.
3. Європейський Союз: консолідовані договори / В. Муравйов (наук. ред.). – К.: Port-Royal, 1999. – 206 с. 4. Charter of Fundamental Rights of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://www.europarl.europa.eu/compar/llibe/elsj/charter/art11/default_en.htm
5. Decision of the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council of 19 December 1995 regarding protection for citizens of the European Union by diplomatic and consular representations // Official Journal. – L 314. – 28.12.1995. – p. 73 – 76.
6. Report by Michel Barnier to the President of the Council of the European Union and the President of the European Commission: "For the European civil protection force: europe aid" (May, 2006): http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/rapport_barnier_en.pdf
7. "Your Europe": Consular and diplomatic protection [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://ec.europa.eu/youreurope/nav/en/citizens/citizenship/outside-eu-protection/index.html>
8. European Commission Directorate-General (DG) for Justice, Freedom and Security: consular and diplomatic protection [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/citizenship/diplomatic/fsj_citizenship_diplomatic_en.htm
9. Green Paper. Diplomatic and consular protection of Union citizens in third countries (presented by Commission) (COM (2006) 712 final) // Official Journal. – C 30. – 10.02.2007. – 12 p.
10. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Effective consular protection in third countries: the contribution of the European Union. Action Plan 2007-2009. (COM(2007) 767 final). Brussels, 5.12.2007. – Режим доступу до документу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0767:FIN:EN:PDF>
11. Commission recommendation on reproducing the text of Article 20 TEC in passports (C(2007) 5841 final). Brussels, 5.12.2007. – Режим доступу до документу: http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/ia_2007/c_2007_5841_en.pdf
12. Commission working document. Accompanying document to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Effective consular protection in third countries: the contribution of the European Union. Action Plan 2007-2009. Summary of the Impact Assessment. (SEC(2007) 1601) Brussels, 5.12.2007. – Режим доступу до документу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007SC1601:EN:NOT>
13. Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union // Official Journal. – 2009. – 09.05. – С 115. – p. 58.
14. Сандровський К.К. Право зовнішніх зносин // Міжнародне право: Основні галузі: Падручник / За ред. В.Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – С. 60 – 61.

Надійшла до редколегії 17.03.09

Я. Костюченко, здоб.

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню правових механізмів вирішення суперечок згідно з Угодою про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами й Україною (УПС). Висвітлено два аспекти вирішення таких суперечок: (i) принцип недискримінації осіб щодо доступу до компетентних судів та адміністративних органів для захисту їх особистих прав; (ii) спори між Україною та Європейським Співтовариством щодо застосування та тлумачення УПС. В статті проаналізовані механізми вирішення спорів на основі угод про асоціацію.

The current article researches the legal mechanisms of dispute settlement under the Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities & its Member States and Ukraine. Such settlement has two aspects: (i) non-discrimination principle of persons' access to the competent courts and administrative bodies in order to protect their individual and property rights; (ii) disputes between Ukraine and the European Community relating to the application and/or interpretation of PCA. The analysis of dispute settlement mechanisms provides for comparative aspect of various Association Agreements.

Інтеграція України у європейський правовий простір є пріоритетом у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній політиці нашої країни. Встановлюючи правові механізми співпраці з європейськими інтеграційними об'єднаннями, Україна отримує нові можливості кооперації шляхом створення договірних та інституційних механізмів. Основою такої співпраці є насамперед задоволення економічної співпраці, в основі якої лежать зони вільної торгівлі, митні союзи, економічні та валютні союзи. Із вступом України до Світової організації торгівлі (далі СОТ) 16 травня 2008 року Україна отримала нові можливості у регулюванні міжнародних економічних відносин та доступу до механізму розв'язання спо-

рів. Започаткувавши переговори з Євросоюзом щодо укладання нової угоди про асоціацію, механізми захисту інтересів осіб будуть змінені у порівнянні з обмеженими можливостями Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами та Україною (далі УПС).

Можливості захисту своїх прав фізичні та юридичні особи отримують відповідно до різних міжнародно-правових зобов'язань України. Так, наприклад, з метою захисту прав людини реалізують відповідні механізми в рамках Ради Європи та Європейського Союзу (далі Євросоюз); з метою захисту прав, що витікають з міжнародних торговельних відносин відповідно до правил

COT, застосовується механізми розв'язання спорів в рамках COT. Захист прав осіб в сфері політик Євросоюзу забезпечується встановленим договірним та інституційним механізмом співпраці. Вітчизняні та зарубіжні вчені-міжнародники приділили багато уваги системам захисту прав осіб в європейському правовому просторі (в рамках Ради Європи, COT та Євросоюзу). Серед них, такі як Мармазов В.Є., Муравйов В.І., Жуковська О.Л., Киричук О.С., П'ятницький В. Т., Мозіль З., Пітер ван ден Боше, Пітер ван Дік, Леаль-Аркас Р. та багато інших [1-11]. Однак, всі ці праці присвячені деяким аспектам механізмів захисту, а комплексне порівняльне дослідження захисту прав та інтересів осіб України в процесі їх зовнішньоекономічної діяльності відсутнє. Амбіційне прагнення України наблизитися до правової системи Євросоюзу вимагає детального вивчення механізмів захисту прав фізичних і юридичних осіб. Таким чином, основним питанням для вивчення постає захист фізичних осіб у сфері свободи пересування та свободи на заснування, а також захист інтересів юридичних осіб у сфері торговельних відносин у відносинах України з Євросоюзом.

Відносини України з Європейським Союзом на сьогодні базуються на Угоді про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами та Україною від 14.06.1994 року [12; 13]. Механізмам вирішення суперечок присвячені ст.ст. 93, 96, 97 УПС. Відповідно до положень УПС Україна та ЄС гарантують фізичним та юридичним особам кожної зі сторін однаковий доступ до компетентних судів та адміністративних органів для захисту їх особистих прав згідно з УПС (пункт 1 статті 93 УПС). Це є класичним прикладом застосування національного режиму. Крім того, у статті робиться спеціальне посилання на захист особистих та майнових прав, включаючи права на інтелектуальну, промислову та комерційну власність, що визначені у ст. 50 УПС. Це важливе положення надає громадянам та юридичним особам Сторін можливість захистити свої права, що впливають із УПС, інших договорів та законодавства Сторін. Для врегулювання спорів, що виникають у зв'язку з комерційними операціями та договорами про співробітництво, укладеними суб'єктами економічної діяльності, пункт 2 статті 93 УПС закликає Сторони якомога більше користуватися послугами арбітражного суду, включаючи міжнародний арбітраж, в межах їхніх відповідних повноважень. Так само Сторонам рекомендується звертатися до арбітражних правил, розроблених ЮНСІТРАЛ, і залучати арбітражні органи тих країн, що підписали Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, укладену в Нью-Йорку 10 липня 1958 року. Крім того, у цій статті зазначено, що в разі передачі спору до арбітражу, якщо правила арбітражного органу, вибраного Сторонами, не встановлюють інше, при виборі арбітрів їхнє громадянство не береться до уваги.

Інший аспект – вирішення суперечок між Україною та Європейським Співтовариством. У випадку виникнення будь-якого спору щодо застосування або тлумачення УПС, справу може бути передано до Ради з питань співробітництва, яка зробить спробу врегулювати спір шляхом надання рекомендації (пункти 1 та 2 статті 96 УПС). Якщо спір не може бути врегульований у такий спосіб, Україна, Співтовариство або держави – члени ЄС, якщо це стосується їхньої компетенції, можуть призначити посередника та повідомити про це іншу Сторону, яка протягом двох місяців має призначити другого посередника. Після цього Рада з питань співробітництва призначає третього посередника (обмеження строків для цього не передбачено). Три посередники приймають рекомендації більшістю голосів, причому ці рекомендації не є обов'язковими для Сторін (пункт 3). Проте, ніщо не зобов'язує Сторони використовувати

положення статті 96 та статті 102 УПС, яка дозволяє Стороні, яка вважає, що інша Сторона не виконує своїх зобов'язань за Угодою, вживати "відповідних заходів" в порядку, визначеному в цій статті. Відповідно до Спільної декларації стосовно статті 102 порушення суттєвих елементів згідно із ст. 2 УПС (так само як і відмова від Угоди з причин, не передбачених загальними нормами міжнародного права) розглядається як значне порушення УПС і, відповідно, як "випадок надзвичайної терміновості", який дозволяє негайне призупинення Сторонами усіх прав та обов'язків, що виникли згідно з УПС, без застосування нормальної (повільної) процедури, передбаченою статтею 102 УПС. Редакція Спільної декларації відповідає положенням пункту 3 статті 60 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [14]. Однак, за винятком випадків невідкладної терміновості, це може бути зроблене лише після того, як Раді з питань співробітництва буде надано всю інформацію, необхідну для уважного вивчення ситуації, з метою пошуку рішення (пункт 2 статті 102 УПС). У випадку вживання заходів пріоритет має бути відданий таким із них, які якомога менше зашкоджують дії УПС, тобто вимагається дотримання принципу домірності контрзаходів. Термін "відповідні заходи" чітко не визначений. Для порівняння, наприклад, у спільній декларації до Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та Російською Федерацією дається роз'яснення, що такі заходи мають вживатися відповідно до міжнародного права [15].

Варто відмітити, що ст. 97 УПС передбачає проведення консультацій з метою обговорення будь-яких питань, що стосуються тлумачення або імплементації УПС. Однак, застосування цього механізму ніяким чином не обмежує сторони направляти спір на розгляд Ради з питань співробітництва. До таких консультацій сторони звертались стосовно деяких заходів України у сфері торговельної та валютної політики та пов'язаних із нею заходів (наприклад, після прийняття відповідних нормативних актів щодо регулювання ринку уживаних автомобілів в Україні; після прийняття Національним Банком України постанови про валютні обмеження, що фактично порушували ст. 48 УПС; тощо).

Недоліком існуючих механізмів захисту прав фізичних та юридичних осіб є те, що юридична природа вирішення спорів Радою з питань співробітництва носить рекомендаційний характер, а задекларований принцип доступу до компетентних судів та адміністративних органів для захисту своїх особистих прав згідно з УПС важко реалізується через законодавчі процесуальні перепони. Так, наприклад, у державному реєстрі судових рішень [16] жодних посилань на порушення норм УПС не міститься. З іншої сторони, рішення судових органів ЄС лише опосередковано посилаються на норми УПС. Наприклад, рішенням Суду Першої Інстанції від 10.03.2009 року у спорі компанії Інтерпайп (Україна) до Ради Євросоюзу [17] було прийнято рішення про часткове скасування положень Регламенту Ради (ЄС) № 954/2006 від 27.06.2006 року щодо застосування антидемпінгових зборів на імпорту певних безшовних труб походженням від Хорватії, Румунії, Росії та України. Для порівняння, у преюдиційному рішенні Суду ЄС у справі І.Сімутенкова проти Міністерства культури Іспанії [18] вказано, що ст. 23(1) Угоди про партнерство та співробітництво з Російською Федерацією, яка встановлює принцип недискримінації для робітників сторін, має пряму дію. Вищезазначений аналіз свідчить про відсутність дієвого механізму захисту фізичних та юридичних осіб, що діє в рамках УПС, натомість фізичні особи активно користуються механізмом захисту своїх прав та інтересів в рамках дієвого механізму Ради Європи (наприклад, Melnychenko v.Ukraine, №. 17707/02, § 56, ECHR 2004-X; Bulgakov v. Ukraine, № 59894/00, 11.09.2007; тощо).

З огляду на перспективу укладання нової посиленої угоди, угоди про асоціацію між Євросоюзом та Україною, що було визначено в другому спільному звіті про хід переговорів [19] в результаті саміту Україна-Євросоюз в Парижі у вересні 2008 року, постає нагальне питання вивчення механізмів захисту прав та інтересів осіб в рамках угод про асоціацію.

Так, наприклад, угода про стабілізацію та асоціацію між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами та Республікою Хорватією від 29.10.2001 року [20] містить схожі до УПС положення щодо вільного недискримінаційного доступу фізичних та юридичних осіб до компетентних судів та адміністративних органів для захисту їх особистих та майнових прав (ст. 117 угоди). Однак, головною відмінністю є те, що сторони можуть звернутися до Ради Асоціації та Стабілізації з метою вирішення суперечок щодо застосування або тлумачення Угоди й така Рада уповноважена вирішує цей спір шляхом обов'язкового до виконання рішення (ст. 113 угоди). Відповідно до ст. 112 угоди Рада Асоціації та Стабілізації уповноважена приймати обов'язкові до виконання рішення, які сторони зобов'язуються імплементувати, у сферах, в яких Рада має повноваження відповідно до угоди. Так, наприклад, Рада Асоціації та Стабілізації уповноважена приймати обов'язкові рішення щодо надання більших прав у сфері свободи робочої сили (ст. 46), рішення щодо поширення свободи заснування на самозайнятих осіб (п.5 ст. 49), Рада також залучена до вирішення суперечок стосовно антидемпінгових розслідувань (ст. 37) тощо; натомість, рекомендаційного характеру рішення вона уповноважена приймати з питань скорочення мит за пришивдшим графіком (ст. 21), врегулювання відносин у сфері надання транспортних повітряних послуг, внутрішнього водного транспортування та морські каботажні перевезення (ст. 51) тощо. Стосовно прав інтелектуальної власності Рада Асоціації та Стабілізації наділена правом зобов'язувати Республіку Хорватію приєднатися до низки міжнародних договорів у цій сфері (ст. 71).

Іншим прикладом функціонування механізму вирішення суперечок є угода про асоціацію з Республікою Чилі [21]. Ця угода є яскравим прикладом широкомасштабної асоціації, що містить інструменти торгової співпраці, положення стосовно свободи пересування працівників та свободи надання послуг. Розділ VIII цієї угоди присвячений питанням вирішення суперечок, метою якого є перш за все уникнення суперечок, що виникають в результаті належного виконання сторонами угоди (ст. 181 угоди), та їх мирне вирішення. На увагу заслуговують положення щодо можливостей уникнення виникненню спорів між сторонами (ст.183), які включають в себе ініціювання та власне проведення консультацій в рамках Комітету Асоціації, результатом яких може бути рішення Комітету Асоціації, що містить шляхи його імплементатії. Процедура вирішення суперечок передбачає її ініціювання будь-якою із сторін (ст. 184), призначення трьох арбітрів із числа обраних 15 членів арбітражного списку осіб (ст. 185), процедуру прийняття рішення списком арбітрів (ст. 187) та правила дотримання рішення арбітрів (ст. 188).

Варто зазначити, що рішення арбітрів є остаточним й підлягає публічному оголошенню (п.1 ст. 187). Крім того таке рішення може торкатися питань не тільки тлумачення та застосування угоди на основі загальноприйнятих правил відповідно до міжнародного публічного права, але й питань встановлення факту, що має відношення до відповідних положень угоди. Процедура виконання рішень арбітрів передбачає залучення Комітету Асоціації та обов'язок інформування сторін та самого комітету (ст. 188). Якщо спір є результатом невиконання/неналежного виконання сторонами положень угоди, що витікає з пра-

вил СОТ, то застосовується процедура вирішення суперечок в рамках СОТ (п.4 (а) ст. 189).

Таким чином, на підставі порівняння різних договірних засад співпраці Євросоюзу з третіми країнами, можна прийти до висновку, що найбільш високим рівнем захисту осіб через функціонування механізму вирішення суперечок характеризуються угоди про асоціацію, укладені з країнами Євро-Середземноморського регіону. Угода про асоціацію з Чилі є досконалим інструментом торговельної політики Євросоюзу з третіми країнами, й тому положення угоди щодо вирішення суперечок нагадує "арбітражне застереження". Натомість, угода про асоціацію та стабілізацію між ЄС та Хорватією містить більш детальний опис процедур вирішення суперечок між сторонами, тим самим Рада Асоціації та Стабілізації користується більшими правами у цій сфері. А найголовніша відмінність полягає в тому, що Рада з питань співробітництва (УПС) не наділена приймати обов'язкові до виконання рішення, у порівнянні із повноваженнями Ради Асоціації та Стабілізації, а Рішення Комітету Асоціації мають бути імплементовані сторонами.

1. Мармазов Василь Євгенович, Пушкар Павло Валентинович. Захист прав та майнових інтересів у Європейському суді з прав людини: Навч.-практ. посіб. / М.В. Оніщук (ред.). – К.: Видавничий Дім "Юридична книга", 2001. – 156 с. 2. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / Спілка адвокатів України; Рада Європи; Міжнародний центр з юридичного захисту прав людини / О.Л. Жуковська (уклад. і наук. ред.). – К.: ЗАТ "Віпол", 2004. – 960 с. 3. Мазур Микола Вікторович, Тагієв Саїд Рза огли, Беніцький Андрій Сергійович, Кострицький Віталій Володимирович. Тлумачення та застосування конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України / Луганський держ. ун-т внутрішніх справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600 с. 4. Іринчина Інна Борисівна. Регулювання зовнішньоторговельних відносин України у процесі приєднання до СОТ: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київський національний економічний ун-т. – К., 2003. – 19 с. 5. Осика Сергій Григорович, Оніщук Олександра Володимирівна, Осика Андрій Сергійович, Пятницький Валерій Тезійович, Штефанюк Олег Васильович. Інституціональні та процедурні механізми системи ГАТТ/СОТ у регулюванні світової торгівлі / Українська академія зовнішньої торгівлі. – К.: УАЗТ, 2000. – 288 с. 6. Theory and practice of the European Convention on Human Rights / editors: Pieter van Dijk ... [et al.]; authors: Yutaka, Arai ... [et al.] // Antwerpen: Intersentia; Holmes Beach, Fla.: Gaunt Inc., distribution for North America, c2006. 7. The law and policy of the World Trade Organization: text, cases and materials / Peter van den Bossche // Cambridge: Cambridge Univ. Press. – 2005. – 917 p. 8. The European Court of Justice and the GATT dilemma: public interest versus individual rights? / Kees Jan Kuilwijk. – Beuningen: Nexed Editions in co-operation with the Center for Critical European Studies, 1996. – 372 p. 9. Луць Людмила Андріївна. Європейські міждержавні правові системи: загальнонотеретична характеристика: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2005. – 32с. 10. Мозіль З. Правове регулювання міжнародної торгівлі в рамках Європейського Союзу. – Л.: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2005. – 199с. 11. Leal-Arcas R. Theory and practice of EC external trade and policy. – L.: Cameron May, 2008. – 606 p. 12. Закон України „Про ратифікацію Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами” від 10 листопада 1994 року №237/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №46. – Ст. 415. 13. Костюченко Я.М. Правові форми співпраці України з Європейським Союзом – стан та перспективи розвитку // Актуальні проблеми міжнародних відносин: 36. наук. праць. – Вип. 77. – Ч. I. – 2008. – С. 97. 14. Венская Конвенция о праве международных договоров. Комментарий. – М.: Юрид.лит., 1997. – 336 с. 15. Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part // OJ L 327, 28.11.1997, p. 1–69. 16. [http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=300:1:3857528113737212:17::Sprava T-249/06 \(OJ C 261, 28.10.2006\).](http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=300:1:3857528113737212:17::Sprava T-249/06 (OJ C 261, 28.10.2006).) 18. Справа C-265/03 (OJ C 213, 06.09.2003). 19. http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/docs/joint_progress_report2_en.pdf 20. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Croatia, of the other part dated 29/10/2001 // OJ L 26, 28.1.2005, p. 3–220. 21. Agreement establishing an association between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of Chile, of the other part // OJ L 352/3 [2002]

Надійшла до редколегії 19.03.09